

AFRİKA'DA İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ETKİLERİ: İKLİM ADALETİ VE GÖÇ*

CLIMATE CHANGE EFFECTS IN AFRICA: CLIMATE JUSTICE AND MIGRATION

Saliha METİN**

Öz: İklim değışikliği antropojenik kaynaklı küresel bir sorundur. Bu sorunun ortaya çıkmasında endüstriyel büyüme ve onun net sonucu olan Dünya'nın soğurma kapasitenin çok üzerinde sera gazı emisyonu yapılması etkilidir. Sera gazı emisyonlarındaki artış ve karbon salınımının kontrol edilememesi beraberinde iklim değışikliğini doğurmuş bu da "iklim adaleti" kavramını küresel literatüre kazandırmıştır. Zira, antropojenik etkilerde en az payı bulunan ülkeler iklim değışikliğinden en çok etkilenenlerdir. Refahın ve risklerin eşitsiz dağılımını inceleyen "İklim adaleti", sera gazı emisyonlarında sorumluluğu bulunan gelişmiş sanayi ülkelerini geliştirmekte olan yoksul ülkelere karşı ekolojik bir borçluluğunu da savunmaktadır. Sera gazı emisyonlarının oldukça düşük bir bölümünden sorumlu olmasına rağmen iklim adaletsizliğinin en bariz görüldüğü bölgelerden biri Afrika Kıtası'dır. İklim değışikliği Afrika'da gıda ve suya erişim sıkıntısı, geçim kaynaklarının kaybedilmesi, bulaşıcı hastalıkların yayılması, hijyen sorunu, göç ve kültürel kayıplar gibi problemlere neden olmaktadır. Bu çalışma, "iklim adaleti" kavramının Afrika özelinde göç ile ilişkisini incelemektedir. Çalışmada literatür taraması tekniği kullanılarak Afrika'da iklim değışikliği kaynaklı göçlerin nedenleri ve sonuçları irdelenmiş ve ortaya çıkan adaletsizliklerden bahsedilmiştir. Özellikle uluslararası alanda iklim göçmenlerine ilişkin net bir hukuki çerçeve bulunmaması, insan haklarını koruma konusunda zorluklara neden olmaktadır. Betimleyici metodoloji ile kaleme alınan bu makale iklim adaletini sağlamak için ortaya çıkan finansal yardımların yeterliliğini de tartışmaktadır. Afrika'nın iklim değışikliği bağlamında karşılaştığı olumsuzluklar ve riskler, iklim göçmenlerini de içine alan adil yaklaşımların benimsenmesi ihtiyacını göstermektedir. Bu nedenle hem iklim adaletini sağlamak hem de gelecek nesillerin yaşamını sürdürülebilir kılmak açısından maddi yardımlarla kısıtlanmayan, daha kapsayıcı küresel politikalar geliştirmek önemlidir. Formun Üstü

Anahtar Kelimeler: İklim değışikliği, iklim adaleti, Afrika, göç

Abstract: Climate change is a global problem of emanating from anthropogenic factors. The reason behind the emergence of this problem is industrialisation, and its net reflections is seen on the degrading of earth's absorptive capacity. The increase in greenhouse gas emissions and the inability to control carbon emissions have led to climate change, which has inevitably brought forth the concept of "climate justice" to the literature. Because, there is uneven consequences of climate changes, as some countries with the least share in anthropogenic impacts are most affected. From this background, "climate justice" examines the unequal distribution of wealth and risks, also advocates an ecological debt of developed industrial countries, which are responsible for greenhouse gas emissions to poor developing countries. Although Africa causes the least greenhouse gas emissions, the continent faces the severe consequences of such influence. At best, climate change causes problems in Africa such as lack of access to food and water, loss of livelihoods, spread of infectious diseases, hygiene problems, migration and cultural losses. This study examines the concept of "climate justice" by looking at

*Geliş Tarihi: 10.12. 2023, Kabul Tarihi: 24.12.2023. DOI: 10.54132/akaf.1402787

** Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyoloji Programı, Yüksek Lisans Öğrencisi, e-mail: saliha.metin@hbv.edu.tr, ORCID: 0009-0006-5619-9241

the case of Africa in relation to migration. This study examines the relationship of the concept of “climate justice” with migration in Africa. In the study, using the literature review technique, the causes and consequences of climate change-induced migration in Africa were examined and the resulting injustices were mentioned. The lack of a clear legal framework regarding climate migrants, especially internationally, causes difficulties in protecting human rights. This article, written with a descriptive methodology, also discusses the adequacy of financial aid to ensure climate justice. The negativities and risks that Africa faces in the context of climate change show the need to adopt fair approaches that include climate migrants. Therefore, it is important to develop more inclusive global policies that are not limited to financial aid, both to ensure climate justice and to make the lives of future generations sustainable.

Key Words: Climate change, climate justice, Africa, migration

Giriş

İklim değişikliği, modern kapitalist dünyanın doğanın kendi kendini yenileme gücünü tahrip etmesi sonucu meydana gelen antropojenik kaynaklı küresel bir sorundur. İklim değişikliği dünyanın birçok farklı bölgesinde aşırı hava olaylarına yol açmakta; kuraklık, deniz seviyesinin yükselmesi, canlıların neslinin tükenme tehlikesiyle birlikte biyoçeşitliliğin kaybı, fırtına ve seller gibi bugünü ve geleceği etkisi altına alan sorunlara neden olmaktadır. Dünyanın ısısının giderek artması; toprağın nemini kaybetmesiyle tarımsal faaliyetlerin verimsizleşmesine, göllerin ve nehirlerin kurumasına yol açmaktadır. İklim değişikliği küresel boyutta bir gıda ve su krizi tehdidi oluşturur. Ancak her ülke ya da bölgenin mevcut koşulları iklim değişikliğine karşı avantajlı ya da dezavantajlı konumlarında belirleyicidir (Akkuş, 2021).

İklim değişikliği ülkelerin ya da toplulukların bulunduğu coğrafi konum, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi, idari ve hukuksal yapı ve kültürel faktörlere bağlı olarak farklı düzeylerde etkili olmaktadır. Bu durum iklim adaleti tartışmalarının temelini oluşturur. Özellikle iklim değişikliğinin meydana gelmesinde daha az sorumluluğa sahip ülkelerin daha fazla etkilenmesi, iklim adaleti kavramını ortaya çıkarmaktadır. Günümüzün gelişmiş sanayi ülkeleri sera gazı emisyonları üzerine kurdukları kapitalist zenginlikle gelişimlerini sağlamıştır. Ancak Afrika gelişmekte olan bir bölge olarak küresel sera gazı emisyonunun %2-3’ünden sorumlu olmasına karşılık iklim değişikliğinden en çok zarar gören bölgelerden biridir (WMO, 2022: 34). İklim adaleti kavramı iklim değişikliğinin yalnızca fiziki ve ekonomik çıktıları olan bir durum değil, tüm dünyayı ve gelecek kuşakları kapsayan etik bir problem olduğuna işaret etmektedir.

Afrika’nın tarihsel olarak çok parçalı toplumsal ve kültürel yapısını etkileyen sömürgeci devletler, bugün sera gazı salınımları ile gelişme çabalarını da sekteye uğratan iklim krizinden sorumlu gözükmektedir. Bunların bir çıktısı olarak Afrika’da iklim değişikliği; su kıtlığı, gıda güvencesizliği, geçim kaynaklarının azalması gibi problemlere yol açarak insan hareketliliğine de ivme kazandırmaktadır. Farklı

dinamiklerle artış gösteren insan hareketliliğinin tanımı, bulanıklığını korumakla birlikte Afrika'daki milyonlarca insanın iklim kaynaklı (WMO,2022; OXFAM, 2023), içe veya dışa doğru gerçekleştirdiği hareketlilikte göç, göçmen, yerinden edilme ve mültecilik gibi kavramlar da bir o kadar tartışmalı gözükmektedir. Bu terminolojik sorunun yaşanmasındaki temel hususlardan biri, insan hareketliliğinin gönüllü ya da zorunlu olarak gerçekleşmesidir (Çağlar, 2018). Bununla birlikte Afrika'daki durum, biraz daha farklıdır. Ekolojik sistemdeki bozulmalar insanların ekonomik, sosyal ve hayati birçok açıdan sorun yaşamalarına yol açmakta ve göçe gönüllü olunmasa da bahsi geçen faktörler insanları, doğrudan göçe zorunlu kılmaktadır.

Afrika, iklim krizinin yaşanmasında en az payı bulunan bölgelerden biri olmasına rağmen insanların ve diğer canlıların yaşamını tehdit edecek boyutta bir tehlike ile karşı karşıyadır. Afrika'nın iklim değişikliği konusunda ne gibi sorunlarla karşılaştığı ve iklim adaleti açısından Afrika'nın maruz kaldığı durumun nasıl değerlendirildiği yanıtlanması gereken sorular arasında yerini almaktadır. Bu bağlamda makalede iklim değişikliğinin sonuçlarından biri olan iklim göçüne odaklanılmıştır. Araştırmanın amacı Afrika'da iklim krizinin doğrudan ya da dolaylı sonucu olarak ortaya çıkan göçlerin; sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel boyutlardaki toplumsal etkilerini iklim adaleti çerçevesinde değerlendirmektir. Aynı zamanda, iklim göçmenlerinin haklarının korunması ve uluslararası toplumun sorumluluklarının ne olduğu gibi konular da araştırma kapsamında yer almaktadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden literatür taraması tekniği kullanılmıştır. Araştırmada alan yazınla birlikte Birleşmiş Milletler (UN), Dünya Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO) gibi uluslararası kuruluşların açıklamaları ve veritabanlarından yararlanılmıştır. Elde edilen veriler doküman analizi tekniği ile değerlendirilmiştir. Makale kapsamında öncelikle iklim değişikliğinin insan kaynaklı olduğu iddiası ele alınmış ve iklim adaleti, kavramsal olarak tanımlanarak iklim adaletinin kapsamına ilişkin genel bir çerçeve çizilmiştir. Afrika'da iklim değişikliğinin etkileri çok boyutlu biçimde incelenerek hem hayati, ekonomik ve sosyal sonuçlar hem de göç boyutu veriler ışığında değerlendirilmiştir. Sonuç kısmında ise Afrika'da yaşanan göçler, sosyo-ekonomik ve kültürel kayıplar, canlıların yaşamlarında oluşan tehditler iklim adaleti açısından tartışılmıştır.

İklim Değişikliği

Crutzen ve Stoermer (2000) insanın ekolojik sistem üzerindeki etkisinin jeolojik ve morfolojik bir güce dönüşerek Holosen Çağı'nı bitirdiğini söylemekte ve yeni çağı Antroposen olarak adlandırmaktadır. Antroposen kavramı, insanın dünya üzerindeki dönüştürücü gücünü anlatmak amacıyla *anthropos* insan ve jeolojik bir dönemi ifade etmek için kullanılan *cene* kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır. İnsan faaliyetleri gezegenin jeolojik yapısını ve ekolojik sistemlerini kalıcı biçimde değiştirerek doğal olarak gelişen süreçlerin dışına çıkılmasına neden olmuştur. Son iki

yüz yılda insan nüfusunda büyük bir artış yaşanmakta, kentleşme ve endüstrileşmeyle birlikte hem insan eliyle dönüştürülen doğal alan miktarı genişlemiş hem de yoğun karbon salınımı yaşanmıştır (Bekaroğlu, 2022: 1138). İnsanlığın verimlilik, ilerleme ve gelişme ekseninde gerçekleştirdiği faaliyetler doğal dengenin bozulmasına yol açmıştır (Gündoğdu, 2021). Beck'in (2011) Risk Toplumu'nda vurguladığı gibi refah toplumlarının inşasında yer alan sanayileşme ve modern toplum sistemi artık kendi varlığını tehdit eden krizler yaratmaktadır.

İklim değişikliği, özellikle sanayileşme, yaygın sera gazı emisyonları, teknolojik ilerleme ve tüketim kalıpları sonucu durmaksızın büyüyen kapitalist sistemleri meydana getiren insan faaliyetleriyle doğrudan bağlantılıdır. 18. yüzyılın sonlarında sanayileşmenin ortaya çıkışı, ulusların fosil yakıtlara dayalı üretim süreçlerini benimsemesi atmosferdeki sera gazı emisyonlarını artırmış, ormansızlaşma ve atıkların kontrolsüzlüğü sonucu doğal çevre tahrip edilmiştir. Kar maksimizasyonu ve piyasa odaklı büyümeyi merkeze alan kapitalizm, çevresel ve iklimsel bozulmalar pahasına verimliliğe ve üretkenliğe öncelik vermektedir. Teknolojideki ilerlemeler ise hem ekonomik büyümeye katkıda bulunmakta hem de insanlığın doğayı kontrol altına almasını ve kaynak olarak kullanmasını kolaylaştırmaktadır.

Endüstriyel üretim ve gelişme son yüzyılda fosil yakıt kullanımındaki yoğunluğu ve karbon salınımını artırarak sera gazlarının atmosferde olağan durumdan fazla birikmesine neden olmuştur (Özerdem - Barlas, 2021; Türkes, 2008). Doğal koşullarda dünya üzerindeki denizler ve ormanlar sera gazı salınımlarını absorbe etme kabiliyetine sahiptir. Ancak sanayileşmeden günümüze insan kaynaklı sera gazı emisyonlarında yaşanan artış dünyanın soğurabileceği karbon kapasitesinin aşmasına ve karbonun atmosfere karışarak küresel ısıyı artırmasına neden olmaktadır (WMO, 2022: 34). Dünya ısındıkça ekosistemin doğal süreçlerinin dışında ve aşırı iklimsel olaylar meydana gelmektedir. Küresel ısınma iklimi kalıcı biçimde değişikliğe uğratmaktadır. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nde (1994) iklim değişikliği "*...karşılaştırılabilir zaman dilimlerinde gözlenen doğal iklim değişikliğine ek olarak, doğrudan veya dolaylı olarak küresel atmosferin bileşimini bozan insan faaliyetleri sonucunda iklimde oluşan bir değişiklik*" olarak tanımlanmaktadır. Özellikle bu sözleşmeye taraf olan ülkeler insan faaliyetlerinin doğal sistemi bozduğunu ve iklim değişikliğinin insan yaşamı tehdit eden ortak bir kaygı haline geldiğini kabul etmektedir. Böylece çevresel yıkımın insanların ya da toplumların dışında ve onlardan bağımsız olaylar olmadığı küresel olarak onaylanmıştır.

Kapitalist sistemin rekabet ve kâr öncelikli ekonomik faydaya indirgenmiş bakış açısı doğal kaynakların sınırsızca sömürülmesine neden olmuştur. Bilimsel ve teknolojik gelişmeler, insanın doğa üzerindeki hâkimiyetini artırarak biyofiziksel çevreyi tamamıyla kontrol edebileceği insan üstün bir bakış açısının yerleşmesinde etkilidir. Doğa insanın arzuları, amaçları ve ihtiyaçları için kullanılan bir kaynak deposu

olarak görülmektedir (Catton-Dunlap, 1978). Ancak doğa bu yükü kaldıramamış ve kendi kendini yenileme gücünü kaybetmiştir. Roma Kulübü tarafından 1972'de yayınlanan Büyümenin Sınırları Rapor'u sınırlı kaynaklarla üretimini ve büyümesini devamlı kılmak isteyen üreticilerin ve toplumların aynı şekilde üretmeye ve tüketmeye devam etmeleri halinde dünyada yaşamsal faaliyetlerimizi karşılayacak temiz havanın, hammaddelerin ve toprağın kalmayacağına dikkat çekmektedir (Meadows-Meadows vd.,1972). Aşırı hava olaylarının giderek artan sıklığı ve yoğunluğu mahsul verimi, hayvancılık yönetimi ve tedarik zincirlerini olumsuz etkileyerek gıda ihtiyacının karşılanabilirliğini zorlaştırmaktadır. İklim değişikliği çiftçilik, balıkçılık, hayvan yetiştiriciliği gibi iş kollarında geçim kaynaklarını tehdit etmekte ve gelecek yıllarda potansiyel bir gıda kıtlığı yaşanması öngörülmektedir (Hanna-Olivia, 2016). İklim değişikliği, insan refahı açısından kayıplar verilmesine ve yaşamsal sürdürülebilirlik için gerekli unsurların bozulması veya yok olması gibi çok boyutlu sorunlara neden olmaktadır. Bu nedenle çevre krizi yalnızca ekolojik bir sorun değil, küresel anlamda insan yaşamını tehdit eden bir krizdir.

İklim değişikliği ve küresel ısınma, iş birliğine dayalı olarak küresel düzeyde tüm paydaşların ortak çabaları ve katkıları aracılığıyla çözüm geliştirilmesi gereken hayati sorunlardır. 2015 yılında Paris Anlaşmasıyla küresel sıcaklık artışının endüstriyelleşme öncesi döneme kıyasla 2°C'nin altında tutulması ve buna yönelik politikaların geliştirilmesine karar verilmiştir (United Nations, 2015). Dünya Meteoroloji Örgütü'nün raporuna göre dünya sanayileşmeden önceki döneme kıyasla 1,15°C ısınmış durumdadır (WMO,2023: 7). Sıcaklığın artışına neden olan karbon emisyonları kontrol altında tutulmalı ve sıcaklığı 1,5°C sabitlemek için tüm dünyanın gerekli politikaları hızlı şekilde uygulaması beklenmektedir.

İklim değişikliğinin gözle görülür etkileri; aşırı hava olayları, orman yangınları, kuraklık, deniz seviyesinin yükselmesi, su baskınları, fırtınalar gibi yıkıcı olaylarla günlük yaşamda kendini göstermektedir (Türkeş, 2008; Yıldırımçakar-Saydan, 2022). İklim istikrarsızlığı ve yıkıcı hava olayları, öncelikli olarak tarımsal faaliyetleri ve doğal çevreye dayalı tüm üretim tekniklerini ve tüketim unsurlarını sekteye uğratmakta; gıda güvenliği, ekonomik istikrar ve genel toplumsal refah açısından ciddi sonuçlara yol açmaktadır. İklim değişikliğinin, özellikle kapitalizm, sanayileşme ve aşırı tüketim çerçevesinde insan faaliyetleriyle bağlantılı olması, bu çevresel zorlukları etkili bir şekilde ele almak için kapsamlı sistemik değişikliklere olan ihtiyacı göstermektedir. İklim değişikliğini hafifletmeyi amaçlayan girişimler, sürdürülebilir ve dirençli bir gelecek sağlamak için yalnızca politika düzenlemelerini değil aynı zamanda ekonomik yapılarıdaki ve sosyal davranışlardaki temel değişiklikleri de kapsamalıdır. Bu nedenle insan faaliyetlerinin ekolojik sistem üzerindeki baskısını azaltacak ve önleyecek kararlar almak, bu kararları uygulayacak ve denetleyecek mekanizmalar geliştirmek insan türünün, ekolojik dengenin ve diğer tüm canlıların yaşamlarını devam ettirebilmeleri için gereklidir.

İklim Adaleti

Beck (2011) insan eliyle üretilmiş risklerin eşitsiz biçimde dağıldığını ifade eder. İklim adaleti tartışmaları, sera gazı salınımında öncü olan gelişmiş ülkelerin hem doğal sisteme olan etkisi oldukça az bulunan ülke ve topluluklara karşı hem de gelecek nesillere karşı ekolojik olarak borçlu oldukları etik bir problemi vurgulamaktadır (Akkuş, 2021). Gelişmişlik düzeyi yüksek olan ülkeler gelirleri, teknolojiye erişimleri ve idari yapılarıyla iklim değişikliğine dirençli toplumsal yaşam inşa etme hususunda daha fazla olanağa sahiptir. Ayrıca bu ülkelerin gelişimlerinin temelinde bulunan sanayi unsurları dünyadaki sera gazı salınımlarından ciddi miktarda sorumludur (Glaab,2017; Newell,2022). Afrika ise küresel alanda sera gazı emisyonlarının %2-3'ünden sorumludur (WMO, 2022: 34). Ancak doğa üzerindeki antropojenik etkilerde en az payı bulunan ülkeler iklim değişikliğinden en çok etkilenenlerdir. Bu bağlamda iklim krizi yalnızca jeofiziksel bir gerçeklik değil, eşitsizlikler çerçevesinde değerlendirilmesi gereken bir etik ve adalet sorunudur.

1972 yılında Stocholm'da gerçekleşen Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı, çevre hakkı tartışmaları için temel teşkil eder. Bildirgede “İnsanlar onurlu ve iyi bir yaşama olanak verecek kalitede bir çevreden, elverişli yaşam koşulları, eşitlik ve özgürlük temel haklarına sahiptirler” cümlesi yer alır (United Nations, 1972). Çevre hakkı 3. Kuşak Haklar olarak temel insan hakların içerisinde kabul edilmektedir. Çevre hakkı iklim adaletine ilişkin problemlerin hukuki zeminde karşılık bulması açısından oldukça önemlidir. Glaab (2017) sanayileşmeden günümüze kadar sera gazı emisyonlarının büyük bölümünden sorumlu olan ülkelerin tarihsel bir sorumluluk taşıdığını söylemektedir. Hem doğal kaynakları hem toplulukları sömürerek modern kapitalist toplumlarını inşa eden ülkeler (Newell, 2022: 916) sebep oldukları doğal yıkım ve iklimsel dalgalanmalarla mücadele eden toplulukların haklarını ihlal etmişlerdir.

Akkuş (2021) iklim adaletinin mekânsal kırılma, ekonomik ve sosyal faktörlere dayalı olarak gelişmişlik düzeyi ve gelecek kuşakların yaşam hakları olmak üzere üç boyutta ele almaktadır. Mekânsal kırılma, mevcut coğrafi koşullar nedeniyle iklim kaynaklı problemlerden daha fazla etkilenmeyi içermektedir. Örneğin küresel ısınma ile eriyen buzullar sonucu deniz seviyesinin yükselmesi beklenmekte ve kıyı yerleşimlerinin zarar görmesi nedeniyle uzun vadede bazı ada ülkelerinin denize gömülmesi tehlikesini doğurmaktadır (Özerdem-Barlas, 2021; Türkeş, 2008). Benzer şekilde kurak veya yarı kurak bölgelerdeki ülkelerde değişen yağış düzeni ve artan buharlaşma nedeniyle daha şiddetli kuraklıklar ve su kıtlığı yaşanması ön görülmektedir. Sudan ve Çad gibi Sahra Altı Afrika ülkeleri bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Sosyal ve ekonomik gelişmişlik düzeyi toplumların iklim değişikliğine uyum sağlama ve zararları karşılama konusunda sahip oldukları kaynakları ve bu kaynakları

kullanabilme kabiliyetlerini etkiler (Schlosberg-Collins, 2014; HopeSr, 2009). Gelişmişlik düzeyi yüksek olan ülkeler, yüksek gayri safi milli hâsıllarını iklim değişikliğinin neden olduğu zararları karşılamak ve önleyici mekanizmalar kurmak için kullanma konusunda avantajlara sahiptir. Aynı zamanda gelişmiş ülkelerin teknolojiye erişim ve teknolojiyi kullanma kapasiteleri iklimsel dalgalanmaların daha önceden tespiti ve geleceğe ilişkin projeksiyonların kurulmasıyla ekonomik ve sosyal unsurların dönüşümünü kolaylaştırmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin sosyal, ekonomik ve teknolojik gelişim düzeyleri, iklim değişikliğiyle uyumlu bir toplum inşa etmede dezavantajlı bir konumda olmalarına sebep olmaktadır. Yoksul veya gelişmekte olan ülkeler ise iklim değişikliğiyle mücadelede sınırlı kaynaklara ve zayıf altyapıya sahip oldukları için daha büyük zorluklarla karşılaşır. Bu durum sosyo-ekonomik farklılıklar temelinde yaşanan adaletsizlikleri ve eşitsizliği ortaya koymaktadır.

Birleşmiş Milletler'in 1987'de yayınladığı Ortak Geleceğimiz Raporu'nda (Brundtland Raporu) sürdürülebilir kalkınmadan "Bugünün gereksinimlerini gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılama yeteneğinden ödün vermeden karşılayan kalkınma" olarak bahsedilmiştir (United Nations, 1987). Bu tanımlama genç kuşakların yaşanılabilir bir dünyaya erişim konusunda yaşayacakları sorunlara işaret ederek çevresel adaletin merkezine "nesillerarası adalet" anlayışının yerleşmesinde etkili olmuştur. İklim değişikliği zamansal ve mekânsal olarak sınırlanamamaktadır. Geçmişin ve bugünün doğa üzerinde bıraktığı izler, gelecek kuşakların çevresel, ekonomik ve sosyal sorunlarla karşılaşmasında belirleyici olacaktır.

İklim değişikliğinin tüm dünyayı etkisi altına alan bir sorun olması nedeniyle insanlığın ortak çözüm yolları üretmesi ve birlikte hareket etmesi gerekmektedir. Ancak ülkeler iklim değişikliğini farklı düzeylerde etkilemekte ve ondan farklı düzeylerde etkilenmektedirler. İklim değişikliğinin antropojenik kaynaklı bir sorun olduğunun anlaşılması ve uluslararası sözleşmelerle kabul edilmesi, 'ortak ancak farklılaştırılmış sorumluluk ilkesi'nin geliştirilmesini sağlamıştır. Ortak ancak farklılaştırılmış sorumluluk ilkesi, iklim değişikliğinden sorumlu olanlar ve etkilenenler arasında adil bir paylaşımın söz etmektedir. Adil paylaşım, iklim değişikliğinden en çok etkilenenlerin karşılaştıkları zararların tafafisi ve uyum çabalarının maliyeti konusunda, kirlenmede yüksek paylara sahip olanların sorumluluklarını kabul ederek buna uygun hareket etmelerini içerir (Akkuş,2021). Bu çabada küresel alanda sera gazı emisyonlarının azaltılması önceliklidir (Kaya,2017). Örneğin farklı bölgelerdeki eşitsizlikleri azaltmak amacıyla gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere azaltım, adaptasyon ve iklim değişikliği kaynaklı zararların maliyetini karşılayan Yeşil İklim Fonu gibi fonlar geliştirilmiştir (Johannessen, 2013:42). Yüksek gelirli ülkeler daha az zengin ülkeler için 2020 yılına kadar 100 milyar değerinde iklim finansmanı aktarmayı taahhüt etmiş ancak bu finansman 24 milyar dolarla sınırlı kalmıştır (OXFAM, 2023:14)

Glaab (2017) bunlara ek olarak toplum içindeki yaş, cinsiyet ve sınıfsal konum gibi eşitsizliklerin iklim kaynaklı etkilerle birlikte derinleştiğine ve toplumdaki kırılgan grupların iklim değişikliğinin etkilerine karşı daha savunmasız olduğuna dikkat çeker. Hem ulusal hem de uluslararası alanda iklim değişikliği eşitsizliklerin şiddetini artıran bir rol oynamaktadır. İklim değişikliğini ele alırken çeşitli toplumsal grupların iklim değişikliği karşısında farklı duyarlılık düzeylerine sahip olduklarını göz önünde bulundurmak ve iklim adaleti kavramının bu farklılıklara uygun biçimde kapsayıcı olmasını sağlamak önemlidir. Örneğin uzun kuraklık dönemleri yaşanan Afrika'da geçim sıkıntısı yaşayan aileler kız çocuklarını okuldan almakta ve kadınlar su toplamak için her gün yaklaşık 6 kilometrelik mesafe kat etmektedir (OXFAM,2023:10). Aynı zamanda kadınlar kısıtlı gıda stoğunun hane içerisinde dağıtımını konusunda genellikle en son sırada yer almakta çocuklarının ve diğer hane üyelerinin beslenmesine öncelik vermektedir. Toplumsal cinsiyet bağlamında ele alındığında iklim değişikliği kadınların ve kız çocuklarının daha fazla zorlukla karşılaşmasına ve haklarından mahrum kalmalarına neden olmaktadır (Akkuş,2021:212). Bu kapsamda iklim adaleti çerçevesinde kadınlar ve kız çocukları gibi toplumun farklı kırılgan kesimlerinin ihtiyaçlarına uygun çözümler üretilmesi gerekmektedir.

İklim adaleti tartışmalarında ele alınan bir diğer konu ise insan merkezli bakış açısından kaynaklı olarak doğanın sömürülmesi ve ekolojik sistemde yer alan diğer canlıların yaşam haklarının ihmal edilmesidir. İnsan doğa ilişkisinin daha adil ve doğanın kendi başına bir değeri olduğunu kabul eden biçimde gerçekleşmesi ekolojik adaleti oluşturmaktadır (Kaya,2017). İklim adaletinin temelinde küresel ölçekte adil ve sürdürülebilir bir gelecek kurma çabaları yer alır. Toplumların üzerine düşen yalnızca sera gazı emisyonlarının azaltılması değil aynı zamanda iklim değişikliğinin etkilerine karşı özellikle hassas olan topluluklara yardım edilmesini ve ekolojik sistemin korunmasına yönelik önlemlerin uygulanmasıdır. İklim adaleti, çevresel hakları gelişmiş ülkelerin faaliyetleri sonucu ihlal edilen diğer toplumlar için adil bir çerçeve sunarak uluslararası alanda ahlaki ve etik bir taahhüt oluşturma çabasını ifade eder. Kavram, hem sosyal hem de ekolojik boyutları ele alarak, insanların ve doğal çevrenin karşılıklı bağımlılığını kabul eden uyumlu bir denge yaratmayı amaçlamaktadır. Toplumların iklim değişikliğinin ortaya çıkardığı çok yönlü zorluklarla mücadele edebilmesi ve eşitlikçi bir küresel gelecek için iklim adaletinin sağlanması ve yaygınlaşması bir zorunluluk haline gelmiştir.

Afrika'da İklim Değişikliği Etkileri

Doğal iklimsel yapısı nedeniyle su stresi yaşayan Afrika, antropojenik kaynaklı iklim değişikliğiyle birlikte hava sıcaklığının daha da artması ve yağışların giderek azalması gibi problemlerle karşı karşıyadır. Su stresi, belirli bir coğrafi bölgede veya toplumda suyun yetersiz olduğu veya su kaynaklarının kullanımının su talebini karşılamakta zorlandığı durumları tanımlar. Örneğin; Sahel Bölgesi'nde uzun yıllardır

devam eden şiddetli kuraklık, milyonlarca insanın göç etmek ve kamplarda yaşamak zorunda kalmasına neden olmuştur; ayrıca bu kuraklık Sahel'de gün geçtikçe artan bir şiddette devam etmektedir (WMO, 2022:24). İklim değişikliğiyle birlikte derinleşen kuraklık, daha fazla canlının yok olma tehlikesiyle karşılaşmasına, insanların suya ve gıdaya erişimde sıkıntı yaşamasına neden olmaktadır. Gıda ve Tarım Örgütü'nün acil uyarısıyla yayınladığı rapora göre (FAO, 2022) yağış sezonlarının üst üste yetersiz düzeyde gerçekleşmesi sonucu Somali'de her üç hayvandan birinin telef olduğu bildirilirken, Kenya'da 1,5 milyon, Etiyopya'da 3,1 milyon canlının öldüğü tahmin edilmektedir.

Afrika'da her yıl giderek yükselen hava sıcaklıkları, yetersiz yağışlar ve afetler doğal kaynaklara bağımlı ekonominin, gıda ve su arzının olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır. Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenen Hükümetler Arası İklim Değişikliği Zirvesi'nde (UNFCCC,2022) sunulan raporlarda iklim değişikliğinin tarımsal üretimi savunmasız hale getirdiği ve gıda arzında yaşanan düşüşün özellikle sanayileşmemiş ülkelerde kıtlığa neden olduğu (Hanna-Olivia, 2016:122) gelecekte ise küresel çapta gıdaya ve suya erişimde sorunlar yaşanacağı vurgulanmıştır. Kuraklık nedeniyle toprak nemini kaybederek verimsizleşmekte, su kaynakları azalmakta ve kalan su kaynakları ise atmosferdeki yoğun karbon baskısını emerek kalitesizleşmektedir (Yıldırımçakar - Saydan, 2022:6). Kuraklık ve seller tarımsal üretimde elde edilen mahsullerin azalmasına ve çıkan ürünün besleyiciliğini yitirmesine neden olmaktadır. Afrika'da iklim şokları gıdaya erişim sıkıntısı oluşturmakta ve halklar açlıkla mücadele etmektedir. Bunların sonucu olarak Etiyopya, Güney Sudan, Kenya ve Somali'de 31,5 milyon insan akut açlıkla karşı karşıyadır (OXFAM, 2023:2).

İklim değişikliği Afrika'da insan yaşamını doğrudan tehdit eden bir unsur haline gelmiştir. Dünya Meteoroloji Örgütü'nün raporunda da konuya ilişkin olarak Afrika'da birçok aşırı hava olayı kayda geçirilmiştir. Bunlar şiddetli yağışların getirdiği seller, kasırgalar, sıcak hava dalgaları, yangınlar ve kum fırtınaları şeklinde sıralanabilir (WMO,2022; UNICEF,2023; OXFAM,2023). Afetlerin yıkıcılığı karşısında hayatta kalan insanlar açlık ya da su kıtlığıyla karşılaşmaktadır. Afrika'nın büyük çoğunluğu tarım, hayvancılık ve balıkçılık gibi doğal kaynaklara bağımlı olan işlerde geçimlerini sağlamaktadır (OXFAM, 2023:5). Bu nedenle doğal dengenin bozulması geçim kaynaklarının kaybedilmesine yol açarak bir yoksulluk döngüsü yaratmaktadır. Deniz seviyesindeki yükselme ve suların ısınması denizlerdeki biyolojik çeşitliliğin yok olması ve balıkçılık sektöründe gelirin azalması gibi sonuçlar doğururken kıyı şeridindeki yerleşimler için risk oluşturmaktadır (Johannessen, 2013:37). Tarım sektöründe ise afetler tarımsal arazileri tahribata uğratmış ve verimliliğini kaybeden topraklardaki mahsullerin azalması ürünlerin fiyatlarının artmasıyla sonuçlanmıştır (WMO,2022; IPCC,2023). Gıda arzının azalması sonucu artan fiyatlar gıdaya erişim sorununu ve gıda güncesizliğini büyütmektedir.

IPCC (2023) raporuna göre iklim değışikliği, gıda ve suya ulaşamama kaynaklı hijyen yoksunluğu ve bulaşıcı hastalık riski gibi faktörlerle birleşerek insan sağlığını tehdit etmektedir. Afrika’da birçok insan sağlıklı koşullarda yaşamak zorunda kalmakta ve sağlık hizmetlerinden yararlanamamaktadır (Johannessen,2013:39). Yaşanan su krizi, topluluklarda elde edilen suyun içilebilirlik kalitesi göz önünde bulundurulmadan kullanılmasına neden olmaktadır. Örneğin; Nijerya’da 2021 yılında yaşanan sel felaketi sonrası atık yönetimindeki başarısızlık ve kirli su tüketimi sonucu kolera salgını başlamış ve yaklaşık 90 bin insan hastalanarak hayatını kaybetmiştir (WMO, 2022:31). HIV gibi bulaşıcı hastalıklar hijyen yetersizlikleriyle yayılmaya devam etmekte ve sıcak hava dalgaları arttıkça sıtmanın artış göstermesi beklenmektedir (OXFAM, 2023, s.9). Yetersiz beslenme ise hamilelerde düşüklüklerin ve erken doğum risklerinin artmasına, çocukların bağışıklığının düşmesine ve hastalıklara karşı dirençsiz hale gelmelerine neden olmaktadır (WHO -UNICEF -UNFPA,2023).

Diğer taraftan insan merkezci bakış açısının yaygınlığına karşın Afrika’da insan - doğa ikiliği anlayışından uzak doğanın canlılığını ve kendine ait bir değeri olduğunu kabul eden bir anlayış da olduğu belirtilmelidir (Öztürk-Şahin, 2023, s.170). Örneğin, kimi yerel topluluklar tarafından bazı ormanlar ve doğal bölgeler kutsal kabul edilmektedir (Brooks-Clarke vd., 2020, s.307). Bu nedenle Afrika’da iklim krizini ve sonuçlarını değerlendirirken insan-çevre etkileşiminin kültürel boyutta nasıl geliştiğini incelemek önemlidir. Afrika’da doğa insan etkileşimi ahlaki kurallarla çevrenmektedir. Örneğin yerli topluluklarda doğanın ihtiyaç olduğu kadar kullanılması ahlaki bir kuraldır (Öztürk- Şahin, 2023:169). Doğal kutsal bölgelerin zarar görmesi ekonomik zararların ötesinde belli bir alana ilişkin ritüellerin, deneyimlerin ve değeri kaybedilmesine yol açmaktadır. IPCC (2023) raporunda da iklim değışikliğinin kültürel kayıplara neden olduğu vurgulanmaktadır. Bu bağlamda iklim değışikliği Afrika toplulukları açısından kültürel kökleri tehdit eden bir unsura dönüşmektedir.

İklim değışikliği gıda güvenliği ve geçim kaynakları açısından önemli bir sosyo-ekonomik sorun meydana getirmekle birlikte ikincil bir sorun olarak tarihsel ve toplumsal hafıza için de tehdit oluşturmaktadır. Yerliler için kutsal kabul edilen ormanların, bitkilerin, hayvanların ve coğrafi bölgelerin zarar görmesi, arkeolojik kalıntıların sular altında kalması ve somut olmayan mirasın aktarılamaması gibi riskler kültürel yapının karşışlaşmakta olduğu olumsuz durumlardır (Brooks- Clarke vd, 2020). Örneğin Senegal’li balıkçıların çoğu nesillerdir aktarılan bir çalışma biçimi olarak balıkçılığı ailelerinden öğrendiklerini ve çocuklarına öğrettiklerini söylemektedirler (Uwazauriuke, 2023:74). Bir başka örnek ise hayvancılıktan yeterli gelir elde edemeyen pastoralist grupların mahsul çiftçiliğine yönelmesidir (Brooks-Clarke vd,2020:309). Pastoral hayvancılık yalnızca ekonomik geçim kaynağı değil bir yaşam tarzıdır. Bu örneklerde görüldüğü gibi iklim değışikliği toplumsal grupların kimliğinin bir parçası haline gelmiş çalışma biçimlerinin ve nesillerdir aktarılan

deneyimlerin kaybedilmesine tehlikesine de neden olmaktadır.

ABD küresel karbon emisyonlarının %40'ından AB ülkeleri %29'undan sorumluyken, Sudan ve Somali'nin küresel emisyon içindeki payı %0,14'ten azdır (OXFAM,2023:.8). Afrika'daki sera gazı emisyonlarının düşüklüğü endüstriyel faaliyetlerin daha az gerçekleştiğini ortaya koyan göstergelerden biridir (Hope Sr, 2009: 452). Çevresel bozulma ve iklimde yaşanan dengesizlikler Afrika'nın sosyal ve ekonomik kalkınma sürecine ilişkin hedeflerini yavaşlatmaktadır. Sosyo-ekonomik gelişmişliğini sağlamış sanayi ülkelerine karşılık Afrika ülkeleri endüstrileşmeyi ve ekonominin doğal unsurlara olan bağımlılığını azaltmak için çabalamaktadır. Ancak iklim değişikliğini yavaşlatmak amacıyla küresel karbon emisyonu düşürme planları Afrika ülkeleri gibi gelişmekte olan ülkelerin gelişimleri için gerekli sanayileşme faaliyetleri açısından kısıtlayıcıdır. Afrika uzun yıllar sömürgeleşme faaliyetleri etkisinde kaldıktan sonra bağımsızlığını ilan etmiş ülkelerin sanayileşme ve kalkınma çabaları yine sömürge devletlerinin neden olduğu iklim krizi nedeniyle zarar görmektedir.

Afrika'da İklim Kaynaklı Göçler

Göç, insanların birçok farklı nedenle kendi rızası ya da zorlayıcı unsurların baskısı altında yaşadığı yerden geçici ya da kalıcı olarak ayrılıp başka bir yere yerleşmesi sürecidir (Çağlar, 2018). Göçün ekonomik, sosyal, siyasi, coğrafi, iklimsel birçok nedeni olabilir. İklim değişikliği kaynaklı göç, bireylerin ya da grupların yaşadıkları yerdeki çevresel bozulmalar nedeniyle yaşamlarının sürdürülemez hale gelmesi veya yaşam alanlarının kaybolması nedeniyle başka bölgelere yönelmeleri sonucu ortaya çıkmaktadır (Yörük, 2023: 227). Uluslararası Göç Örgütü (IOM) iklim değişikliğinden kaynaklanan göçleri, çevresel göç olarak ele almakta ve “*çevrede meydana gelen ve yaşam koşullarını olumsuz etkileyen ani ya da aşamalı değişiklikler nedeniyle yaşadıkları yeri terk ederek sürekli ya da geçici olarak, ulus içi ya da ulus aşırı hareket eden kişi veya kişiler*” şeklinde tanımlamaktadır (IOM, 2015: 2). Uluslararası örgütlerin bazıları ise iklim değişikliği kaynaklı göçleri yerinden olma veya yerinden edilme gibi kavramlarla ele almaktadır (UNICEF,2023; WMO,2022; IPCC,2023). İklim kaynaklı göçlere ilişkin net bir kavramsal tanımlama ve uluslararası alanda hukuki bir çerçeve bulunmamaktadır. Bu durum iklim ve çevre koşulları nedeniyle ulus aşırı göç etmek zorunda kalan insanların diğer devletler tarafından korunma sorumluluğunu tartışmalı hale getirmektedir (Balcılar,2022: 120). Çünkü mültecilik uluslararası sözleşmeler çerçevesinde ırk, din, siyasi düşünceler ve belli bir gruba mensup olma nedenleriyle zulme uğrama tehlikesiyle karşılaşan kişileri kapsamaktadır (UNHCR, 1951).

İklim değişikliği kaynaklı göçlerin sosyal, siyasi ve ekonomik etkenlerden ayrıştırmanın zorluğu, göçe iten temel etken olarak iklim değişikliğini ele almayı güçleştirmektedir (IOM, 2015: .2). İnsanların ve toplulukların yaşamını tehdit

eden unsur olarak değerlendirilebilen iklim değişikliği, bu yönüyle mültecilik kavramı içerisinde ele alınabilmektedir. Ancak hareketliliğe neden olan koşulların bölgelere göre farklılaşması ve mültecilik tanımının sınırları, iklim kaynaklı insan hareketliliklerini kavramsal olarak belirsiz hale getirmektedir. İklim değişikliği ya da çevresel bozulmalar nedeniyle ortaya çıkan insan hareketliliğini anlamak ve tanımlamak için terminolojik bir açıklığa ihtiyaç vardır. Terminolojik açıklığın giderilmesi iklim kaynaklı hareketlilik karşısında mağduriyetleri azaltmak ve koruma mekanizmaları geliştirmek için gerekli hukuki zeminin oluşturulmasına aracılık edecektir (Yılmaz-Navruz, 2019: 266).

Ioane Teitiota'nın Yeni Zelanda'daki davası, uluslararası insan hakları bağlamında iklim göçlerine dair ortaya çıkan tartışmaların önemli bir örneğidir. Teitiota, Kiribati vatandaşı olarak, anavatanı Kiribati'deki çevresel bozulma ve deniz seviyesindeki yükselmeler sonucu yaşam alanının yaşanılmaz hale gelmesi iddiasıyla Yeni Zelanda'ya sığınma talebinde bulunmuştur (Akçay,2022: 64). Yeni Zelanda mahkemeleri tarafından Teitiota'nın talebi reddedilmiştir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi'nin davaya ilişkin kararında, Teitiota'ya mülteci statüsü verilmesi dahi iklim değişikliğinin yaşam hakkını tehdit eden etkileri ve bireylerin refahı üzerindeki olumsuz sonuçları kabul edilerek insan hakları ihlallerine yol açabileceği vurgulanmıştır (Safi, 2020: 531). Teitiota davası, iklim kaynaklı göçlere ilişkin kapsayıcı bir yasal çerçeveye ve politik kararlara duyulan ihtiyacı göstermektedir. Bu ihtiyaca ilişkin olarak Nansen Girişimi, hükümetler, uluslararası kuruluşlar, bilim insanları ve sivil toplum olmak üzere tüm paydaşların ortaklığıyla iklim ve çevre kaynaklı zorluklar sebebiyle ülkelerini terk eden insanları koruma konusunda normatif bir çerçeve geliştirmeyi amaçlamıştır. Nansen Girişimi, hem doğal afetler nedeniyle ulus aşırı göç eden bireylerin korunması için gerekli uygulamalara dikkat çekmekte hem de yerinden edilmeleri önleyici uyum politikalarının geliştirilmesine odaklanmaktadır (Needham,2015). Bir diğer örnek ise 2009 yılında Afrika Birliği üye devletleri tarafından kabul edilen Kampala Sözleşmesi'dir. Kampala Sözleşmesi, iklim değişikliğinin bireylerin ve toplulukların yerinden edilmesine yol açtığını kabul ederek, özellikle Afrika kıtasında ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin (ÜİYOK)ler içinde bulunduğu olumsuz koşulların düzenlenmesine ilişkin kararları içermektedir (African Union, 2009). Teitiota örneği ve diğer girişimler, çevresel değişimlerden etkilenen toplulukların hassasiyetlerini tanıma aciliyetinin altını çizmekte ve iklim göçmenlerinin haklarını içeren, kapsayıcı bir iklim adaleti yaklaşımının gerekliliğini göstermektedir.

Birleşmiş Milletler, iklim değişikliğini bir 'tehdit çarpanı' (threat multiplier) olarak nitelendirerek; yoksulluk, kaynak yönetimi, sosyal çatışmalar, bilgi ve kaynaklara erişimdeki eşitsizlikler gibi tehditlerin yoğunlaştığı toplumlarda iklim kaynaklı problemlerin güvencesizliği artırmasına dikkat çekmektedir (Yıldız Karakoç-Kovancı, 2019: 350). Örneğin ekolojik sorunlar, kitleler ve liderler arasındaki gerilimi şiddetlendirmekte ve çatışmaların artmasına neden olarak (Nkrumah, 2021) politik

istikrarsızlığa da yol açabilmektedir. İklimsel dalgalanmalar ve afetler toplulukların dirençliliğini kırmakta ve toplumsal gruplar arasındaki çatışmaların şiddetlenmesine neden olmaktadır. Örneğin Çad Gölü'nün %90 oranında küçülmesi göle bağımlı olan Kamerun'da iç çatışmaların artmasına ve 2021 yılında 30 bin kişinin ülkeden kaçmasına yol açmıştır (WMO, 2022: 30). Aynı zamanda Çad Gölü'ne bağlı olarak tarım ve hayvancılıkla geçinen Nijer, Nijerya, Kamerun ve Çad ülkelerinde gelir kaynaklarını kaybeden ve gıdaya erişim sorunu yaşayan insanlar göç etmek zorunda kalmıştır (Yılmaz – Navruz, 2019: 267). Nijerya'da bulunan 2.5 milyon insan gölün kuruması nedeniyle diğer ülkelere doğru göç etmiştir (Özdem – Barlas, 2020: 281). Kaynaklardaki kıtlık ve çevre kaynaklı gerilimler göç eden kitlelerin genişlemesine yol açmaktadır.

İklim değişikliğinin doğrudan yol açtığı kuraklık ve seller Afrika kıtasında; gıda güvencesizliği, konut ve altyapıların tahrip olması, temiz suya erişememe ve sağlık hizmetlerinden yararlanamamak gibi dolaylı etkiler oluşturarak nüfusun yer değişimini hızlandırmaktadır (WHO - UNICEF - UNFPA, 2023: 3). Somali ve Etiyopya'da 1 milyondan fazla insan iklim kaynaklı afetler, açlık ve susuzluk nedeniyle göç etmek zorunda kalmıştır (FAO, 2022: 1). Afrika'da gıda ve su krizi milyonlarca insanın hayatını riske atan bir güvenlik problemi oluşturmaktadır. Bu nedenle insanlar gıdaya ve suya erişebilecekleri ve geçimlerini sağlayacak istihdam fırsatlarına sahip olduklarını düşündükleri bölgelere göç etmektedir.

Su kıtlığı nedeniyle milyonlarca insan kırsal kesimden kentlere doğru göç ettiği bir örnek olarak Somali karşımıza çıkmaktadır (OXFAM, 2023: 7). Ülke içerisinde yerinden edilen kişiler hem gıda ve su stresi yaşayan hem de sosyal gerginliklerin olduğu Mogadişu ve Baidoa kentlerine akın etmiştir (World Bank, 2023, Ocak). Afrika'nın birçok noktasında yaşanan kaynak kıtlığı, gıda ve su açıkları düşünüldüğünde göçler Afrika'ya özel bir başka problem yaratmaktadır. Göç etmek zorunda kalan kitlelerin gittikleri bölgelerde kaynakların üzerinde baskı oluşturması ve su, gıda dağıtımını konusunda çatışmaların yaşanması göçün tahmin edilen diğer sonuçları arasında bulunmaktadır (Yılmaz- Navruz, 2019: 267). Ayrıca yerliler ve göç edenler arasında etnik çatışmaların yaşanması, ekonomik alanda iş arayan nüfusun genişlemesi ve istihdamın yetersiz kalması gibi sosyal ve ekonomik diğer güvenlik sorunları da insan hareketliliğinin sonuçları arasında yer alır (Özdem - Barlas, 2021: 282).

Çoğunlukla daha iyi yaşam koşuluna sahip olma motivasyonu taşıyan göç; gönüllü ya da zorunlu, kısa ya da uzun mesafeli, ulus içi veya ulus ötesi olmak üzere birçok farklı şekilde gerçekleşebilir (Akçay, 2022). İklim değişikliği nedeniyle güvenilir ve dengeli çevre, ekonomi ve sosyal yaşam arayışında olan göçmenler tehlikeli ve ölümcül yolculuklar yapmaktadır (Balcılar, 2022). Göçün bir sınır güvenliği meselesi olarak ele alınması ve iklim kaynaklı göçün kabul görmemesi, göçmen kaçakçılık ağlarının genişlemesinde etkili olmaktadır. Özellikle ekonomik

sebeplerle Afrika'dan Avrupa ülkelerine ve Kanarya Adaları'na ulaşmaya çalışan çok sayıda kaçak göçmenin gemilerin batması nedeniyle hayatını kaybettiği bilinmektedir (Uwazauriuke, 2023: 71). Afrika kıtasında yetersiz kalan kaynaklar ve insancıl yaşam şartlarından uzak sağlıksız ortam, göçün yoğunlaşmasıyla sonuçlanmaktadır. Geleceğe ilişkin projeksiyonlarda küresel ısınmasının bu şekilde devam etmesi sonucunda 2050 yılına kadar Sahraaltı Afrika'da 17 ile 40 milyon arasında insanın iklim değişikliğinin doğrudan ya da dolaylı etkileri nedeniyle göç etmek zorunda kalacağı belirtilmektedir (OXFAM, 2023: 9).

Göçün olumsuz etki ve sonuçları olmakla birlikte, insan hareketlilikleri yalnızca negatif değerlendirmelerle ele alınamayacak kadar çok boyutlu bir sosyal olgudur. Çevresel bozulmalar ve iklim değişikliği nedeniyle ortaya çıkan göç, bir hayatta kalma stratejisi ve iklim değişikliğine karşı uyum çabası niteliği taşımaktadır (Yörük, 2023:226). Göç, insanların yaşam koşullarını iyileştirme, daha geniş iş fırsatlarına ulaşma ve ailelerini ekonomik olarak destekleme amacı taşıyabilir. Uluslararası Göç Örgütü, özellikle ulus aşırı göç durumunda göçmenlerin geride kalanlara gönderdiği dövizlerin, alternatif bir gelir kaynağı oluşturmanın yanı sıra ekonomide döngüsel bir etki yaratıp kalkınmaya katkıda bulunabileceğini belirtmektedir. (IOM, 2015). Bu nedenle göç yalnızca olumsuz sonuçları olan bir durum değil aynı zamanda pozitif etkiler de doğurabilen bir olgudur.

Sonuç

İklim adaleti bağlamında Afrika birçok açıdan hak kayıplarıyla ve eşitsizlikle karşı karşıyadır. Afrika'da yaşanan çevresel kriz, yalnızca temiz ve sağlıklı bir çevrede yaşama hakkının karşılanmamasıyla sınırlı kalmamakta, aynı zamanda temel yaşam haklarının aşınmasına yol açmaktadır. Afrika'da milyonlarca insan iklim kaynaklı sorunlar nedeniyle hayatını kaybetmektedir. Birçok çocuk, hastalıklarla mücadele etmekte ve ailelerde geçim sıkıntısından kaynaklanan stres ve şiddet olayları meydana gelmektedir (WHO- UNICEF - UNFPA, 2023). Dolayısıyla, iklim adaleti bağlamında Afrika'nın karşılaştığı bu zorluklar hem mevcut nesillerin yaşam hakkını hem de gelecek nesillerin sürdürülebilir bir çevrede yaşama hakkını tehlikeye atmaktadır.

İklim değişikliğinin meydana gelmesinde Afrika'nın etkisi oldukça düşük olmasına karşılık coğrafi şartları, doğaya bağımlılık ve yoksulluk gibi sosyo-ekonomik koşulları sebebiyle uyum kapasitesini geliştirememektedir. Gelişmiş ülkeler, Yeşil İklim Fonu (Johannessen, 2013: 42) ve çeşitli projelere dayalı olarak aktarılan yardımlarla (World Bank, 2023,Ocak; OXFAM, 2023) sorumluluklarını üstlendiklerini göstermektedir. İklim adaleti çerçevesinde geliştirilen fonlar çevresel, ekonomik ve hayati sürdürülebilirliği sağlayabilmek için iklime dirençli büyümeyi ve adaptasyon süreçlerini hedeflemelidir (Hope Sr, 2009). Buna karşılık belirlenen fonlar, Afrika ve diğer gelişmekte olan bölgelerin karşılaştıkları zararları telafi etmek ve ihtiyaçlarını gidermek için yeterli değildir (OXFAM, 2023, s. 14). İklim adaleti

çerçevesinde yapılan yardımlar tarihsel olarak emisyonlardan sorumlu olanların kirleten öder anlayışıyla iklim değişikliğinde payı olmayanlara karşı ekolojik borcunun ifadesidir (Kaya, 2017, s.91). Ancak “kirleten öder” anlayışı gelişmiş sanayi ülkelerinin yarattığı çevresel yıkımı, maddi çıktılarla örtme çabasına ve küresel emisyonların devam etmesine meşru bir zemin oluşturma potansiyeli taşımaktadır. Afrika kıtasında yaşanan sosyal, ekonomik ve insani sonuçlar maddi yardımlarla telafi edilemeyecek düzeydedir.

Afrika çok boyutlu biçimde iklim değişikliği etkilerine maruz kalmaktadır. Bu etkiler nedeniyle milyonlarca insanın temel yaşam gereksinimlerini karşılama kabiliyetleri azaltmakta hatta yok olmaktadır. Suların yükselmesi ve denizlerin ısınması balıkçılık faaliyetlerini olumsuz etkilerken; kuraklık, toprak mahsullerinin azalması ve hayvan ölümleriyle birlikte gıdaların kalitesizleşmesiyle sonuçlanmaktadır. Doğal unsurlara bağımlı olan geçim kaynaklarının azalması büyük ekonomik kayıplara neden olmakla kalmayıp insan hareketliliğini tetiklemektedir. Bu nüfus hareketleri kültürel çatışmalar ve politik istikrarsızlık gibi kıtada var olan sorunların daha da derinleşmesi ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. Etnik gruplar ve kabileler arasında tarihsel olarak süren gerilimlerin yanında iklim kaynaklı göçler kıta içerisinde aralarında gerginlik bulunan toplulukların zorunlu olarak bir araya gelmelerine yol açabilmektedir. Tarihsel ve kültürel bir arka plana dayanan bu şiddet eylemleri kıt kaynakların dağıtımını sorunuyla birleştğinde çatışmaların giderek derinleşmesi tehlikesini barındırmaktadır.

Gelecek yıllarda iklim kaynaklı göçlerin giderek artması beklenmektedir. Ancak iklim göçmenlerine ilişkin uluslararası alanda kabul edilmiş hukuki bir çerçeve bulunmamakta ve hukuki statüleri belirsiz kalmaktadır. Bu durum kuşkusuz özellikle Afrika kıtasında ekolojik dengesizlik nedeniyle mağdur edilmiş insanları haklarını koruyabilecekleri süreçlerden yoksun bırakacaktır. Göçün bir sınır güvenliği problemi olarak kabul edilmesi (Balçılar, 2022:128) ve coğrafi sınırlarını keskinleştiren ülkeler göçmen kaçakçılığı riskini artırmaktadır. İklim kaynaklı insan hareketliliklerine ilişkin uluslararası bir çerçeve sağlanması, küresel politikaların oluşturulmasında ve afet yardımları ve iklim finansmanlarının sağlanması konusunda daha adil ve etkili bir yaklaşım benimsenmesine yardımcı olacaktır.

Dünyanın kirleticileri olan modern kapitalist ülkeler hem ekolojik sistemin dengesini bozmuş hem de bir kısmı Afrika'yı sömürgeleştirerek ekonomik gelişmelerini kısıtlamış ve sosyal karışıklıklar meydana getirmiştir. Ekonomik kalkınmayı sağlamak ve refah toplumlarını inşa etmek isteyen Afrika toplumları günümüzde gelişmelerini engelleyen çevre sorunlarıyla mücadele etmektedir. Afrika sosyo-ekonomik koşulları nedeniyle iklim krizine karşı dirençli değildir. Bu durum Afrika'nın ilerleme hedeflerini yavaşlatmakta ve sosyo-ekonomik açıdan ciddi kayıplar yaşamasına neden olmaktadır. Afrika'nın yaşadığı sosyal, ekonomik ve insani kayıpların neredeyse tamamı hem sömürge devletlerinin hem de diğer gelişmiş sanayi ülkelerinin insanlığa

ve doğaya müdahalelerinin sonucudur. İklim değişikliğinin neden olduğu en önemli kayıplardan biri de kültürel kayıplardır. Çevre-insan etkileşiminin değerlerden ve ahlaki kurallardan etkilendiği Afrika’da doğal alanların tahrip olması ya da yok olması somut ve somut olmayan mirasın aktarımını engellemektedir. Tarihsel ve toplumsal hafızada yaşanan kayıplar Afrika’da medeniyetlerin korunmasını da iklim adaleti çerçevesine dâhil etmektedir.

KAYNAKÇA

- African Union (2009), African Union Convention for the Protection and Assistance of Internally Displaced Persons in Africa (Kampala Convention). <https://au.int/en/treaties/african-union-convention-protection-and-assistance-internally-displaced-persons-africa> (Erişim tarihi: 12.10.2023).
- AKÇAY, Sanem E. (2022), Güneşin Altında Gölgede Kalanlar: İklim Mültecileri. *Euro Politika*, (15), 60-66.
- AKKUŞ, Aygül (2021), “Küresel Güney Bağlamında İklim Etiği ve İklim Adaleti Uygulamaları”. *Cappadocia Journal Of Area Studies*, (3): 200-215
- BALCILAR, Ayşe N. (2022), İklim Adaleti Bağlamında Sınırlar ve İklim Göçü, *Uluslararası Eşitlik Politikası Dergisi*, 2(1), 118-132.
- BECK, Ulrich (2011), *Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru* (K. Özdoğan, B. Doğan, Çev.) İstanbul: İthaki.
- BEKAROĞLU, Erdem (2022), Antroposen: Küresel Değişimin Politikası, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 62(2), 1130-1149.
- Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (1994), Mart 21
- BROOKS, Nick, CLARKE, Joanne, NGARUIYA, Grace W., & WANGUI, Elizabeth E. (2020), African Heritage in a Changing Climate. *Azania: Archaeological Research In Africa*, 55(3),297-328.
- CRUTZEN, Paul J., & STOERMER, Eugene F. (2021), The ‘Anthropocene’(2000). *Global Change Newsletter*, 41: 17-18.
- CATTON, William R., & DUNLAP, Riley E. (1978), Environmental Sociology: A New Paradigm. *The American Sociologist* (13), 41-60.
- ÇAĞLAR, Türken (2018), Göç Çalışmaları İçin Kavramsal Bir Çerçeve. *Toros Üniversitesi İisbf Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(8),26-49.
- FAO (2022), The Threat Of Starvation Loms in East Africa After Four Failed Rainy Seasons
- GLAAB, Kathrina (2017), A Climate For Justice? Faith-Based Advocacy On Climate Change At The United Nations. In *The Role Of Religion In Struggles For Global Justice* (Pp. 42-56). Routledge.
- GÜNDOĞDU, Sedat (2021), Antroposen, Kapitalosen, Plastosen: Cehaletin Evrimi. *Doğu-Batı*, (97).
- HANNA, Rema & OLIVA, Paulina (2016), Implications Of Climate Change For Children in Developing Countries. *The Future Of Children*, 26(1),115–132.

- HOPE Sr, Kempe R. (2009), Climate Change And Poverty in Africa, International Journal Of Sustainable Development & World Ecology, 16(6),451-461.
- IOM (2015), IOM Perspectives On Migration, Environment And Climate Change. IOM. https://publications.iom.int/system/files/pdf/meccinfosheet_climat-changeactivities.pdf (Erişim tarihi: 15.10.2023).
- IPCC (2023), Summary For Policymakers. In: Climate Change 2023: Synthesis Report. Contribution Of Working Groups I, II And III To The Sixth Assessment Report Of The Intergovernmental Panel On Climate Change
- JOHANNESSEN, Jill (2013), Climate Change, Poverty And Climate Justice İn South African Media: The Case Of Cop 17. South African Journal On Human Rights, 29(1),32-60.
- KAYA, Yasemin (2017), Paris Anlaşmasını İklim Adaleti Perspektifinden Değerlendirmek, Uluslararası İlişkiler, 14(54),87-106.
- MEADOWS, Donella H., MEADOWS, Dennis L., RANDERS, Jorgen, & BEHRENS III, William W. (1972), The Limits To Growth: A Report For The Club Of Rome's Project On The Predicament Of Mankind, Universe Books, New York.
- NEEDHAM, Andy (2015), UNHCR commits to follow up on the Nansen Initiative on climate and disaster displacement and launches new overview of its work in this area, Erişim: <https://www.unhcr.org/news/news-releases/unhcr-commits-follow-nansen-initiative-climate-and-disaster-displacement-and> (Erişim tarihi: 15.11.2023).
- NEWELL, Peter (2022), Climate Justice. The Journal Of Peasant Studies, 49(5),915-923.
- NKRUMAH, Bright (2021), Eco-Activism: Youth And Climate Justice in South Africa. Environmental Claims Journal, 33(4),328-350.
- OXFAM (2023), Unfair Share: Unequal Climate Finance To East Africa's Hunger Crisis. <https://www.oxfam.org/en/unfair-share-unequal-climate-finance> (Erişim Tarihi: 20.11.2023).
- ÖZERDEM, Füsün, BARLAS & Burhan (2021), Kopenhag Okulu Çerçevesinde 2020 ve Sonrası Dünya Politikasının Yeni Sorunu: İklim Değişikliği ve İklim Göçmenleri. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (41),273-302.
- ÖZTÜRK, Mehmet & ŞAHİN, Yusuf (2023), İnsan Merkezci Batılı Çevre Etiğine Karşı Afrika Çevre Etiği: Postkolonyal Bir Eleştiri. Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 163-179.
- SAFİ, Sibel (2020), Ioane Teitiota Kırbatı / Yeni Zelanda Davası ve BM İnsan Hakları Komitesi'nin İklim Mültecileri İle İlgili Tarihi Kararı. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 22(2), 509- 540.
- SCHLOSBERG, David & COLLINS, Lisette B. (2014), From Environmental To Climate Justice: Climate Change And The Discourse Of Environmental Justice.

- Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change, 5(3),359-374.
- TÜRKEŞ, Murat (2008), Küresel İklim Değişikliği Nedir? Temel Kavramlar, Nedenleri, Gözlenen Ve Öngörülen Değişiklikler, İklim Değişikliği Ve Çevre, 1,26-37
- United Nations (1972), Stockholm Environment Declaration.
- United Nations (1987), Our Common Future.
- United Nations (2015), Paris Agreement, <https://unfccc.int/process/the-paris-agreement/status-of-ratification> (Erişim Tarihi:07.12.2023)
- United Nations High Commissioner For Refugees (1951). Convention And Protocol Relating To The Status Of Refugees. <https://www.Unhcr.Org/3b66c2aa10> (Erişim Tarihi: 20.06.2022)
- UNICEF (2023), Children Displaced In A Changing Climate, Erişim: <https://www.unicef.org/reports/children-displaced-changing-climate>, (Erişim Tarihi:23.10.2023)
- UNFCCC (2022), Joint Work On Implementation Of Climate Action On Agriculture And Food Security
- Uwazuruike, A. (2023), Migration And The Right To Survival: An Empirical Study Of Three Fishing Communities In Senegal. *Journal Of Rural Studies*, 99, 71-78.
- WHO, UNICEF, UNFPA (2023), Protecting Maternal, Newborn And Child Health From The Impacts Of Climate Change - A Unfpa-Unicef-Who Call To Action. <https://www.unfpa.org/resources/protecting-maternal-newborn-and-child-health-impacts-climate-change-unfpa-unicef-who-call> (Erişim Tarihi:10.11.2023)
- WMO (2022), State Of The Climate In Africa 2021, <https://library.wmo.int/records/item/58070-state-of-the-climate-in-africa-2021> (Erişim tarihi: 19.10.2023).
- WMO (2023), State Of The Climate in Africa 2022, <https://library.wmo.int/records/item/67761-state-of-the-climate-in-africa-2022> (Erişim tarihi: 9.11.2023).
- World Bank (2023, 10 Ocak), World Bank Supports Somalia's Drought Response With Additional \$50 Million, <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2023/01/10/world-bank-supports-somalia-s-drought-response-with-additional-50-million> (Erişim Tarihi: 15.11.2023)
- YILDIRIMÇAKAR, İbrahim & SAYDAN, İsa Y. (2022), Küresel Ölçekte Meydana Gelen İklim Krizinin Doğal Kaynaklar Üzerindeki Etkisi: Su Örneği, *Uluslararası Sosyal Ve Ekonomik Çalışmalar Dergisi*, 4(1), 50-62.
- YILDIZ KARAKOÇ, Duygu & KOVANCI, Ezgi (2019), Bir Güvenlik Tehdidi Olarak İklim Değişikliği. *Assam Uluslararası Hakemli Dergi*, 344-357.
- YILMAZ, Fırat H. & NAVRUZ, Mücahit (2019), Küresel İklim Değişikliği, İklim Mültecileri ve Güvenlik, *Assam Uluslararası Hakemli Dergi* 13. *Uluslararası Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildirileri Özel Sayısı*, 255-270.

YÖRÜK, Büşra (2023), İklim Göçü ve İklim Mülteciliği Kavramlarına İnsan Hakları Temelli Sosyolojik Bir Bakış. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (60) ,224-237.

EXTENDED ABSTRACT

Climate change is a global problem of anthropogenic origin that has emerged as a result of the modern capitalist world changing its power to change itself. Climate change leads to severe weather events in different parts of the world, triggered by present and future factors like drought, rising sea levels, the loss of biodiversity, endangering various species, and events such as storms and floods. Climate change threatens a food and water crisis of global proportions. The climatic conditions of countries are influenced by their geographical features, levels of socio-economic development, and administrative and political structures, determining whether they are in an advantaged or disadvantaged position in the face of climate change.

The beginning of the Anthropocene era dates back to the industrial revolution. Human activities have led to a disruption of the natural balance by creating a geomorphological pressure on it. However, countries with the least contribution to anthropogenic impacts on nature are the ones most affected by climate changes. This economic climate crisis is not just a geophysical reality but an ethical and justice issue that needs to be evaluated within the framework of inequalities. Countries responsible for greenhouse gas emissions have violated the right of other societies to live in a healthy and balanced environment. Climate justice evaluates the consequences of climate change in terms of rights and inequalities.

In Africa, lives are claimed by famine and dehydration resulting from climatic conditions. The majority of people living on the continent earn their income from livelihoods that depend on natural elements such as agriculture, animal husbandry and fishing. However, extreme weather events have led to the loss of their livelihoods and the experience of food insecurity. Many people lack access to clean water, proper hygiene, and essential health services. Many social, economic, vital problems and cultural losses are experienced in Africa due to climate change. The African continent continues to face multidimensional injustices as a consequence of climate change.

The aim of the article is to evaluate climate crisis-induced displacement in Africa in terms of climate justice. Literature review technique was used in the study. Databases of international organizations were used. First of all, conceptual definitions of climate change and climate justice are made. The effects of climate change in Africa were examined in a multidimensional manner and both vital, economic and social consequences and the migration dimension were evaluated together with the data. In the conclusion, migrations in Africa, socio-economic and cultural losses, and threats to the lives of living things are discussed in terms of climate justice.

Climate change is causing migration in Africa. However, there is no legal framework addressing those who migrate due to climate reasons. The uncertainty of the legal

products of climate migrants prevents them from being included in the scope of protection. Perceiving immigration as a border security problem encourages immigrants to migrate through dangerous routes and increases human smuggling. Developed countries provide various financial aid to compensate for losses in Africa and support adaptation efforts. However, there is a possibility that the ‘polluter pays’ approach will offer a legitimate basis for the continuity of global emissions. African countries, which have lived under the pressure of colonial states for years, are experiencing an injustice where contemporary climate changes, development goals are present and cultural elements are at risk of being lost.